О. М. Грибінченко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства,
НТУ "Дніпровська політехніка", м. Дніпро
ORCID ID: 0000-0001-6320-2775

DOI: 10.32702/2306-6806.2019.12.121

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА: ДЕТЕРМІНАНТИ ТА СКЛАДОВІ РОЗВИТКУ

О. Hrybinenko,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department
of Economic of Enterprises, Dnipro University of Technology, Dnipro
ORCID: 0000-0001-6320-2775

INTERNATIONAL ECONOMIC SECURITY: DETERMINANTS AND COMPONENTS OF DEVELOPMENT

Виявлення детермінант, що впливають на міжнародну економічну безпеку, набуває особливої актуальності у разі поглиблення інтеграційних процесів та викликів глобалізації. В роботі розглянуті детермінанти впливу на міжнародну економічну безпеку, як-от: відмінності і суперечливість економічних інтересів, міжнародні політичні конфлікти, співвідношення автономії і взаємозалежності, ступінь залучення країни в світову економіку, торгові конфлікти. Систематизовано основні детермінанти впливу на міжнародну економічну безпеку використовуючі підходи Всесвітнього економічного форуму з урахуванням аналітичних звітів стосовно глобальних ризиків за категоріями: економічні, екологічні, геополітичні, соціальні, технологічні та в залежності від джерела виникнення поділені на об'єктивні, які виникають мимо волі суб'єктів безпеки і суб'єктивні породжені діями людей в різних організаціях. Суб'єктно-об'єктні відношення економічної безпеки реалізуються на глобальному, наднаціональному, державном, внутрішньодержавному та базовому рівнях ієрархії та структурних компонентах економічної безпеки в сучасних умовах просторової структури світового господарства, які поділені на внутрішні й зовнішні детермінанти загроз безпеки.

Formation and ensuring the economic security of the country in modern conditions require the study of the links between the challenges of globalization and deepening integration processes. The identification of determinants that affect economic security is of particular relevance. The concept of economic security is based on the question of achieving a balance of national and international various interest groups. The main factor of economic security is the differences and inconsistencies of economic interest, of which the interconnection of international and national levels is important. International political conflicts, as determinants of economic security, have an impact on economic development, which depends on the country's potential. The correlation of autonomy and interdependence causes a modification of the determinants that determine the level of the country's international economic security — the structure of commodity flows, the balance of payments and the exchange rate. A special place among the determinants is the degree of the country's involvement in the global economy and is of a dual nature. The greater the country's share in world trade, the more opportunities it has to influence other countries, but on the other hand, the penetration of foreign capital is stronger and the country is more susceptible to outside influences. The main determinants of the impact on international economic security are systematized using the approaches of the World Economic Forum taking into account analytical reports on global risks by categories: economic, environmental, geopolitical, social, technological and, depending on the source of occurrence, divided into objective ones that arise against the will of the subject of "security objects" and subjective generated by the actions of people in various organizations. Security implemented at the global, supranational, national, domestic and baseline levels of the hierarchy and the structural components of economic security in modern conditions of the spatial structure of the world economy, which are divided into internal and external determinants of security threats.

Ключові слова: міжнародна економічна безпека, світова економіка, детермінанти розвитку міжнародної безпеки, внутрішні загрози, зовнішні загрози.

Key words: international economic security, world economy, determinants of the development of international security, internal threats, external threats.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Поглиблення взаємодії країн світу в умовах глобальної інтеграції, посилення взаємозалежності між ними потребують відповідних досліджень причинно-на-

слідкових зв'язків між викликами глобалізації та забезпеченням економічної безпеки країн в сучасних умовах. Поглиблення інтеграційних процесів, з одного боку, поглиблюють взаємозв'язки між країнами світу, з іншо-

го — саме потужна взаємозалежність між країнами стає джерелом турбулентності та нестабільності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Наукові пошуки та емпіричні дослідження формування та забезпечення економічної безпеки проводяться тривалий час [4; 8; 11; 7; 9; 12]. Так, питання захисту національного ринку, застосування відповідних інструментів протекціоністського захисту стають центральними у наукових наопрацюваннях меркантилістів (Т. Ман, С. Фортрей, Ж.Б. Кольбер, Г. Скаруффі та ін.). Класики економічної науки (А. Сміт, Д. Рікардо) звертали увагу на інструменти забезпечення стабільності ринків, узгодженості інтересів його суб'єктів. На особливу роль держави у забезпеченні стабільності шляхом відповідних засобів державного регулювання, у першу чергу, сфери зайнятості, регулювання інфляції у таких сферах, як зайнятість, звертав увагу Дж.М. Кейнс. Однак саме нефективне державне регулювання ставить під загрозу безпеку країни, стан якої визначається рівнем розвитку інститутів у суспільстві, їхнім впливом на господарство (Т. Веблен, У. Мітчелл, Р. Коуз, Р. Нельсон, Л. Те-вено, Д. Норт).

Як справедливо зазначав Д. Болдвін [12], визначаючи концепт безпеки, ця категорія й до сих пір є складною та суперечливою, і потребує відповідної концептуалізації. Особливої актуальності набуває виявлення детермінант, що впливають на забезпечення економічної безпеки країни пов'язано, перш за все, з виявленням тих причин, процесів умов, які, тією чи іншою мірою, впливають на стан економіки, можуть стримувати або перешкоджати її розвиток. В основу концепції економічної безпеки, закладається питання не про співвідношення сил (економічних потенціалів), а досягнення балансу різних груп інтересів, наприклад, національних та інтернаціональних. У разі порушення цієї рівноваги взаємозалежність держав в економічній сфері з детермінанти, що забезпечує, перетворюється на свою протилежність — детермінанту, дестабілізуючу, що підриває економічну безпеку.

Слід зазначити, що основним, визначальним фактором економічної безпеки є відмінності і суперечливості економічних інтересів. Під час оцінювання даного чинника потрібно мати в увазі взаємозв'язок міжнародного і національного рівнів. Поняття "загроза" і "безпека" тісно пов'язані один з одним, неможливо провести повне дослідження економічної безпеки, не вивчивши загрози як економічні, так і неекономічні. Загроза взагалі, а не тільки економічна, називається такою тому, що вона чи створює загрозу руйнування об'єкта, або завдає йому більш-менш значної шкоди. Під руйнуванням можна розуміти, наприклад, позбавлення доступу до ресурсів, що приводить до голодної смерті, або дезорганізацію грошового обігу, що супроводжується розпадом господарської системи країни, або втрату здатності уряду до управління економікою. Складнощі виникають, коли робиться спроба визначити рівень збитків, що дозволяє говорити про загрозу економічної безпеки, але за якого справа до руйнівних подій не доходить. У нормі економічні загрози є зворотною стороною економічного виграшу і звичайною умовою діяльності в ринковому конкурентному середовищі. Економічний збиток, що заподіюється суб'єкту, може бути пов'язаний з його нездатністю протистояти конкуренції і бути результатом його внутрішніх чинників, наприклад, поганого управління. Збиток може бути і наслідком впливу зовнішніх факторів — як свідомих дій з боку інших держав, так і стихійних. Стихійні події можуть мати приватний характер, ставлячись до коливань на окремих ринках, або загальний, будучи пов'язаними з дестабілізацією світової економічної системи в цілому.

Загрозами економічної безпеки, на думку Х. Мауля, є посилення небезпечних тенденцій розподілу су-

спільства та ескалація соціальних конфліктів, порушення зв'язків із постачальниками сировинних ресурсів [18, с. 45]. "В умовах стагнації або економічного спаду будь-яка загроза труднощів доступу до сировини, — констатує Х. Мауль, — становить для уряду першочергову проблему" [4, с. 110]. Проте, з іншого боку, економічна безпека може мати і зворотну сторону: для експортерів сировини зовнішні ринки стають особливо важливими для забезпечення стабільного розвитку, соціального миру, політичної стабільності. Про порушення безпеки можна говорити в тому випадку, якщо припинення поставок призведе до падіння рівня виробництва, в такому випадку виробники сировини використовують національну безпеку як виправдання протекціоністських заходів.

К. Мердок у дослідженні, присвяченому дослідженню економічних чинників як об'єктів безпеки, уточнює причини, які сприяють виникненню загроз безпеки [19, с. 82]. До яких він відносить зміни в обсягах та розподілі доходів і багатства, що погіршують стан економічних суб'єктів, та різкі зміни у рівні зайнятості, інфляції, доступу на ринок, постачанні сировини, які уповільнюють темпи економічного росту. Розділяє цю точку зору Б. Грієр у роботі "Європейська економічна система", де досліджено досвід планування економічної безпеки, заснованої на аналізі структури господарських зв'язків і типу виробництва з метою захисту національної економіки від зовнішніх впливів [15, с. 229]. В цьому дослідженні пропонується вимірювати економічну безпеку коливаннями динаміки ВВП, проводити оцінку впливу різних детермінант на основі диференціального підходу.

Міжнародні політичні конфлікти безумовно здійснюють вплив на розвиток національної економіки, адже їх вплив залежить від економічного потенціалу країни. Дослідженню такого впливу присвячено роботу К. Холсті "Панування політики, зовнішня торгівля як частина національної політики безпеки" [16, с. 653]. В своїй роботі автор висловлює думку про підпорядкування економічних інтересів політичній стратегії, що неминує призводити до неоптимальних економічних зв'язків. Важливим при цьому є те, що безпека торгівлі перетворюється в складову національної безпеки для малих країн та не є такою — для великих. В процесі укріплення ділових економічних відносин та партнерства вплив економічних детермінант посилюється і з'являється тенденція виходу торгівлі з підпорядкування вимогам національної безпеки. К. Холсті наголошує на тенденції роз'єднання політики й економіки поряд зі зростанням ступеня довіри між партнерами. Вважає негативним, вплив протекціонізму на міжнародну економічну безпеку держави безпеку, який є каталізатором послаблення системи міжнародних економічних відносин.

Ще одною важливою детермінантою міжнародної економічної безпеки є співвідношення автономії і взаємозалежності. Дослідженням даного аспекту присвячено роботу Т. Ілгена "Автономія і взаємозалежність: валютні і торгові відносини між США і Західною Європою, 1958—1984 рр." [17, с. 56]. Автор приходить до висновку, що посилення взаємозалежності є причиною змін у правилах і процесах міжнародного обміну. При цьому джерелом загроз міжнародної економічної безпеки виступає не тільки надмірна автономія, але і жорстка зовнішня політика.

Х. Беренс і П. Ноак у праці "Теорії міжнародної політики", [1, с. 79], доводять, що коливання балансу взаємозалежності має довгострокові наслідки, які через руйнування економічної безпеки окремої держави призводять до диспропорцій міжнародної системи загалом.

Питання взаємозалежності як відображення процесу поглиблення інтернаціоналізації світових господарських зв'язків знайшли відображення у праці Л. Ол-

вея, Дж. Голдена і Р. Келлі, де розглядаються міжнародні аспекти економічної теорії національної безпеки, оцінюється взаємозв'язок зростання вразливості національної економіки залежно від розподілу ресурсів, спеціалізації виробництва, структури та напрямку товарних і капітальних потоків [20, с. 259]. Поглиблення взаємозалежності спричинило за собою модифікацію впливу трьох взаємопов'язаних детермінант, що визначають рівень міжнародної економічної безпеки країни — структури товаропотоків, платіжного балансу й валютного курсу. Загальновідомо, що в умовах вільної конкуренції структура товарообміну складається тільки під впливом ціни та якості товарів, в свою чергу будь-яке державне втручання у вигляді регулювання за допомогою використання тарифів і квот обмежує ефективність торгівлі. В умовах обмеженого доступу іноземних товарів на внутрішній ринок країни знижують темпи зростання її ВВП та ефективність виробництва.

Поширеною є точка зору, згідно з якою далеко не всі економічні загрози заслуговують того, щоб пов'язувати їх з проблемою економічної безпеки. Велика частина загроз, вважають її прихильники, пов'язана зі звичайною, повсякденною економічною діяльністю і складає її витрати. Те, що в короткостроковому плані виглядає загрозою, наприклад, ембарго на поставку нафти, в довгостроковій перспективі може обернутися стимулом для більш раціональної енергетичної політики і прискорення технологічного розвитку. Збиток може виражатися у втраті доходу або в знищенні цілих галузей промисловості і все ж не виходить за рамки нормальної конкурентної боротьби [13, с. 79; 5].

Особливе місце серед детермінант, що впливають на національну економічну безпеку, займає ступінь залучення країни в світову економіку. Вплив цього фактору двоїстий. З одного боку, чим значніше частка країни у світовій торгівлі, в експорті капіталу і технічного сприяння, тим більше у неї можливостей впливати на інші країни, тобто тим більше її активна сила. Але, з іншого — чим більше частка зовнішньої торгівлі по відношенню до ВВП, чим сильніше проникнення іноземного капіталу в економіку, тим більшою мірою країна схильна до впливу зовні, а це вже позначається на величині її пасивної сили. Всі країни залежать від інших в отриманні благ, необхідних їм для досягнення бажаного рівня життя і темпів економічного розвитку. Вибір, який країни постійно роблять між ефективністю (добробутом) і незалежністю (безпекою) нагадує про вічне протистояння коротко- і довгострокових інтересів країни.

У системі, в якій взаємопоглинання є нормою поведінки, питання про виживання набуває для суб'єктів першорядне значення у порівнянні з питанням про ефективність. Причому друге розглядається кризь призму першого. Учасники таких відносин (і держави, і фірми) більш стурбовані відносною силою, ніж абсолютною вигодою. Перевага в розподілі вигід від співпраці розглядається як перевага в безпеці. Передусім держави стурбовані двома питаннями: по-перше, тим, щоб інші не отримали більше вигід, ніж вони самі; по-друге, тим, щоб не потрапити в залежність від обміну [5; 21]. У анархічній системі, де діє принцип "допоможи собі сам", ніхто не може примусити суб'єкта поставити інтереси системи вище своїх власних, хоча всі суб'єкти можуть розуміти, що для їх же блага було б доцільно поступитися частиною своїх інтересів. Цього не відбувається тому, що ні у одного з них немає впевненості в тому, що інші слідуватимуть його прикладу, а для досягнення ефекту необхідно, щоб всі учасники діяли таким чином.

Виникає явище, що отримало назву "дилема безпеки". В науковій літературі з проблем безпеки одне з її проявів трактується в світі класичного прикладу з теорії ігор, в якому обидва злочинці зізнаються і скоєному ними злочині (випадок А), хоча отримали б менше покарання, якби вони обидва не зізнавалися (випадок Б). Нездатність домовитися і проблема взаємної недо-

віри проявляються в гонці озброєнь, учасники якої втягуються в неї через побоювання, що їх потенційний противник отримає над ними перевагу, хоча всі вони виграли б, якби утрималися. Причому виграли б саме в безпеці, а не тільки у витратах, пов'язаних з її забезпеченням. У результаті утворюється спіраль погоні за безпекою, учасники якої своїми діями підштовхують один одного до скоєння нових витків, нездатних у принципі поліпшити їхнє становище.

Автори відзначають, що високий рівень взаємозалежності вимагає оптимізації співвідношення рівня спеціалізації кожної конкретної господарської одиниці й вразливості економічної системи. Водночас висловлюються різноманітні пропозиції для розв'язання проблеми: від пасивного спостереження за втратою національної самостійності і створення заборонних бар'єрів до активного одностороннього контролю торгової політики партнерів і колективного регулювання. Одним із варіантів забезпечення економічної незалежності є реалізація програм, що забезпечують незалежність у найважливіших сферах (організація управління запасами й резервами, скорочення споживання). Інший варіант — пошук економічних важелів, які підсилювали б політичний вплив. Проте об'єктивна обмеженість взаємозалежності перешкоджає досягненню абсолютної економічної безпеки. Міжнародний обмін товарами й послугами опосередковується валютними платежами, тому обов'язковою умовою міжнародної стабільності є вирівнювання платіжного балансу. Диспропорції платіжних балансів особливо небезпечні, оскільки при стійких торгових дефіцитах зростатиме і частка іноземного капіталу в національній економіці або послаблюватимуться позиції центральних банків, або знецінюватиметься національна валюта. В умовах вільної конкуренції платіжний баланс вирівнюється автоматично. Але прагнення захистити національну економіку від впливу зрушень у міжнародній торгівлі обумовлює необхідність регулювання структури зовнішніх платежів, заходи яких містять ризик у відповідь дій інших держав, які посилюються з поглибленням взаємозалежності, що знижує економічну безпеку.

МЕТА СТАТТІ

Метою роботи є визначення рівнів та структурних компонент економічної безпеки в сучасних умовах просторової структури світового господарства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Детермінанти впливу на економічну безпеку, в залежності від джерела виникнення, можна поділити на: об'єктивні і суб'єктивні. Об'єктивні виникають без участі і мимо волі держави або її суб'єктів безпеки, незалежно від прийняття фінансової кон'юнктури, наукових винаходів, форс-мажорних обставин тощо. Їх необхідно розпізнати і обов'язково враховувати в процесі розробки управлінських рішень. Суб'єктивні детермінанти породжені навмисними або ненавмисними діями людей в різних організаціях, у тому числі державних і міжнародних підприємствах конкурентів. Тому їх запобігання, багато в чому, пов'язано з впливом на суб'єктів економічних відносин. Залежно від можливості запобігання виділяють фактори форс-мажорні і не форс-мажорні. Перші відрізняються непереможністю впливу (війни, катастрофи, надзвичайні лиха, які змушують вирішувати і діяти всупереч наміру). Другі можна нівелювати своєчасними і правильними діями. За ймовірністю настання всі деструктивні детермінанти (виникнення зони ризику, виклик, небезпека, загроза) можна розділити на явні, тобто реально існуючі, видимі, і латентні тобто приховані, ретельно замасковані, які важко виявляються. Вони можуть з'явитися раптово, тому зменшення або припинення їх впливу потребує додаткових заходів, зусиль і коштів. Їх також можна класифікувати в залежності від об'єкту впливу (власність, техніка, інформація, техно-

логія); в залежності від природи виникнення (економічні, політичні, техногенні, екологічні, кримінальні, правові, конкурентні, тощо); в залежності від спричинених збитків (ті, що спричинили незначні труднощі, масштабні труднощі, катастрофічні труднощі). Також важливою класифікаційною ознакою може бути визначення впливу в залежності від часу: детермінанти безпосереднього впливу, ті, що можуть вплинути в короткостроковій перспективі (до 1 року), середньостроковій перспективі (після 1 року) та просторові, ті що діють на певній території (країна, регіон).

Для визначення детермінант, що сьогодні впливають на стан міжнародної економічної безпеки доцільно також використати підходи, що пропонують авторитетні міжнародні організації, так, Всесвітній економічний форум (ВЕФ), щорічно публікує аналітичні звіти стосовно глобальних ризиків [14], визначення яких дозволяє систематизувати основні детермінанти впливу на міжнародну економічну безпеку за категоріями у таблиці 1.

Половину небезпечних щодо можливого впливу ризиків також складають екологічні проблеми, і всі вони є в групі вірогідних на 2019 рік. Але перше місце в цьому рейтингу все одно займає зброя масового знищення. Крім того, небезпечними названо штучні екологічні проблеми і поширення інфекційних захворювань. Варто зазначити, що зброя масового знищення та екстремальні погодні явища вже третій рік поспіль названо основними світовими загрозами. А адже ще майже десять років тому головні глобальні ризики носили виключно економічний характер. У 2010 році це був обвал цін на активи, в 2011 році — шторми і циклони (ймовірний ризик) та фінансова криза. З 2012 по 2014 роки найбільш імовірною детермінантою міжнародної економічної безпеки називали розрив в доходах населення, а найбільш небезпечною — системні фінансові порушення і фінансову кризу. Після 2014 року характер глобальних ризиків змінився. Експерти ВЕФ вважають основними загрозами міждержавні конфлікти, неконтрольовану міграцію, кризи водопостачання та кліматичні зміни.

Експерти британського журналу "The Economist" склали новий рейтинг загроз світовій економіці. У доповіді зазначено, що перспективи світової економіки погіршуються. Експерти "The Economist" вважають, що в 2019 році темпи її зростання сповільняться до 2,8% (у 2018 році приріст склав 2,9%), а в 2020 році — до 2,6%.

У реальності темпи зростання можуть виявитися навіть нижче прогнозованих, попереджає "The Economist". На думку експертів, до такого результату може привести реалізація кількох ризикових сценаріїв.

Найбільш серйозною загрозою світовій економіці експерти вважають можливість переростання конфлікту між США і Китаєм у повномасштабну торговельну війну. Ризик такого результату експерти назвали помірним (інтенсивність ризику — 15 балів), зазначивши, що реалізація такого результату буде мати вкрай важкі наслідки. На думку експертів, у разі домовленості в ході переговорів влади США і Китаю, є можливість уникнення ескалації конфлікту. Однак можна припустити, що навіть в разі укладення угоди ризики збережуться, бо будь-яка угода не зможе примусити Китай до такого реформування торговельного балансу, якого домагаються США.

До детермінант розвитку міжнародної економічної безпеки можна також віднести торгові конфлікти, які в найближчі роки будуть загострюватися і на інших територіях та в інших регіонах, що призведе до скорочення обсягів глобальної торгівлі і, як наслідок, матиме серйозний вплив на інфляцію, настрої у ділових колах,

Таблиця 1. Детермінанти міжнародної економічної безпеки країни

Економічні детермінанти	Зовнішні	Фіскальні кризи. Безробіття або неповна зайнятість. «Мильні бульбашки» у великій економіці. Зрив фінансового механізму чи установи. Дефляція. Некерована інфляція. Стрімке зростання цін на енергетичні ресурси. Незаконна торгівля
	Внутрішні	Надвисокий рівень тіньового сектору. Дефіцит державного бюджету і державного боргу. Енергетична залежність країни. Конкурентоспроможність національної економіки на внутрішньому і зовнішньому ринках
Екологічні детермінанти	Зовнішні	Екстремальні погодні події. Невдача щодо пом'якшення кліматичних змін та адаптації. Втрата біорізноманіття та крах екосистеми. Стихійні лиха. Техногенні катастрофи
	Внутрішні	Вичерпання природних ресурсів. Погіршення стану довкілля
Геополітичні детермінанти	Зовнішні	Невдача регіонального чи глобального управління. Зрив національного управління. Державні крахи або кризи
	Внутрішні	Міждержавні конфлікти. Терористичні атаки. Зброя масового знищення
Соціальні детермінанти	Зовнішні	Масштабна вимушена міграція. Поглиблення соціальної нестабільності. Продовольчі кризи. Поширення інфекційних захворювань. Надмірна урбанізація
	Внутрішні	Якість життя. Ступінь диференціації доходів. Відсутність мінімальних соціальних гарантій у незахищених верств населення (пенсіонери, діти); Зростання частки населення з доходами, нижчими за прожитковий мінімум у регіоні
Технологічні детермінанти		Кібератаки. Побічні наслідки технологічного прогресу. Шахрайство або крадіжка даних. Критичний зрив інформаційної інфраструктури

Джерело: складено автором на основі [2—4; 10].

настроїв споживачів і зрештою на глобальне економічне зростання.

Також можна зазначити, що існує імовірність введення деякими країнами масштабних імпорتنих мит і субсидування місцевих виробників для боротьби з міжнародним протекціонізмом.

Згідно з базовим прогнозом "The Economist", у найближчі два роки економіці США вдасться уникнути глибокої рецесії, хоча зростання ВВП країни сповільниться в 2019 році до 2,3%, а в 2020-м — до 1,5%. Проте експерти попереджають, що спад може виявитися набагато сильнішим через уразливість фінансового сектора США. Через довготривалий період наднизьких процентних ставок корпоративний борг зріс майже до 47% від ВВП, що перевищує максимум, досягнутий в ході світової фінансової кризи 2008—2009 років. Крім того, знизилася якість боргу — більше половини корпоративного боргу США має рейтинг BBB (найнижчий інвестиційний рівень), а близько 60% кредитів видано без угод про обслуговування.

Уповільнення економіки США, на думку експертів, може привести до зростання числа компаній, що скорочують обсяг інвестицій і чисельність персоналу і в той же час зазнають труднощів з погашенням боргів, а та-

кож до переоцінки їх рейтингів, що спонукатиме інвесторів скорочувати вкладення. Реалізація такого сценарію (його ризик в "The Economist" оцінюють як помірний — інтенсивність 12 балів, але можливі наслідки оцінюються як важкі) значно погіршить уповільнення світової економіки, з огляду на те, що багато країн постраждають від спаду попиту на їх товари в США і ослаблення потоку інвестицій.

Аналітики агентства Moody's вважають, що причиною наступної кризи в США можуть стати швидкозростаючі ризикові борги нефінансових компаній. Експерти відзначають, що в 2018 році економіки багатьох країн, що розвиваються постраждали від валютних криз, а в 2019 році ситуація може погіршитися (ризик помірний, інтенсивність — 12 балів). У найбільшій перспективі можливо є широкомасштабна криза на ринках, що розвиваються, яка може виникнути через нові труднощі в державах, економіки яких вже нестійкі через власні проблеми, а також внаслідок ескалації торгової війни між США і Китаєм, відтоку іноземних інвесторів через переростання валютних криз в Аргентині і Туреччині в повномасштабні банківські кризи на тлі зростання вартості запозичень в іноземній валюті.

Водночас відтік капіталу з країн з ринком, що розвивається може змусити країни з зовнішніми дисбалансами піти на жорсткі заходи, а найбільш вразливі з них опиняться в глибокій кризі. ВВП ринків, що розвиваються різко впаде, що позначиться і на світовій економіці та вплине на стан економічної безпеки багатьох країн.

Імовірність обвалу економіки КНР (у 2018 році її ВВП, згідно з попередніми оцінками, зріс на лише 6,6%, що стало найгіршим результатом за 28 років) експерти вважають малоімовірним (інтенсивність ризику — 10 балів). Найбільш вразливим місцем економіки КНР в "The Economist" вважають обсяг внутрішніх кредитів, що перевищує 230% ВВП.

Експерти також попереджають, що якщо влада Китаю не зможе зупинити уповільнення темпів економічного зростання, це призведе до різкого зниження світових цін на сировину, особливо на метали, що негативно вплине на країни Латинської Америки, Близького Сходу і Африки.

З огляду на зростаючу залежність західних виробників і ритейлерів від попиту в Китаї і на інших ринках, що розвиваються, уповільнення економічного зростання в Китаї буде мати серйозні глобальні наслідки.

Таким чином, до топ-10 детермінант сучасного розвитку міжнародної економічної безпеки можна віднести: різке підвищення цін на нафту в результаті виникнення дефіциту поставок;

початок військових дій через суперечки про приналежність островів у Південно-Китайському морі — архіпелаг Спратлі (на нього претендують Китай, В'єтнам, Тайвань, Малайзія, Філіппіни і Бруней), Парасельські острови (претендують КНР, Тайвань і В'єтнам) і рифи Скарборо (претендують КНР, Тайвань і Філіппіни); нанесення серйозної шкоди великим сегментам інтернету в результаті кібератак;

початок військових дій на Корейському півострові; вихід Великобританії зі складу Євросоюзу без угоди (no-deal Brexit);

початок банківської кризи в Італії через політичну та фінансову нестабільність у країні.

Виходячи з того, що суб'єктно-об'єктні відношення економічної безпеки реалізуються на декількох рівнях ієрархії можна виокремити детермінанти впливу за різними рівнями, які представлено у таблиці 2.

Таблиця 2. Ієрархія рівнів та структурні компоненти економічної безпеки в сучасних умовах просторової структури світового господарства

Таксономічний рівень	Рівень регіону	Економічна безпека		Детермінанти
		Структурний компонент	Об'єкт захисту	
Глобальний	Глобальні регіони (метарегіони)	Глобальна економічна безпека	Світовий економічний порядок, сталий розвиток	зовнішні
Наднаціональний	Метарегіони	Міжнародна економічна безпека	Економіка та інтереси інтеграційного об'єднання	
Державний	Макрорегіони	Національна економічна безпека	Національна економіка, національні інтереси	
Внутрішньо-державний	Мезорегіони	Економічна безпека регіонів, міст	Економіка міста, економіка регіону	внутрішні
	Мікрорегіони	Економічна безпека суб'єкта господарювання	Економіка підприємства, установи, організації	
Базовий		Безпека особистості	Людина та її потреби	

Джерело: складено автором на основі джерела [6].

ВИСНОВКИ

Поділ загроз безпеки на внутрішні й зовнішні з пріоритетністю внутрішніх загроз; неринкове походження економічної безпеки, оскільки загрози безпеки викликані не лише економічним розвитком, а й суб'єктивно-функціональними загрозами внаслідок недоліків регулювання і недосконалості стратегії реформ, поширення корупційних проявів, тінізації економіки; необхідність визначення граничних значень індикаторів безпеки для застосування дієвих методів виявлення критичних точок розвитку та регулювання відтворювального процесу; відображення критерію безпеки економіки у прогнозах і стратегіях розвитку держави.

До внутрішніх детермінант доцільно віднести загрози мікро- та мезоекономічного рівня системної ієрархії, усі інші — до зовнішніх. Внутрішні детермінанти виникають під впливом поточного стану економіки країни або регіону. Якщо в регіоні чи загалом у країні відсутня політика, спрямована на ефективний розвиток виробничої та соціальної сфери, при цьому загострені економічні, політичні, екологічні проблеми, то існує імовірність впливу детермінант, дестабілізації національної та регіональної економіки.

Джерелами зовнішніх загроз є низький рівень ефективності економіки, конкурентоспроможності промисловості, негативні тенденції соціально-економічного розвитку, тобто внутрішні джерела. У макроекономічному сенсі загрози полягають у відсутності єдиної структурної політики, недосконалості фінансово-бюджетної системи регіонів, вичерпанні природних ресурсів та погіршенні стану довкілля, криміналізації економіки. Усунення загроз можливе лише за умови проведення цілеорієнтованої на безпеку національної політики з чіткою виокремленими зобов'язаннями уряду й територій під жорстким контролем державного управління, що потребує подальших досліджень.

Література:

- Беренс Х. Теории международной политики / Х. Беренс, П. Ноак // Вопросы экономической безопасности в зарубежной литературе; под ред. Ю.А. Борко. — М.: Академия наук СССР, 1998. — Т. 1. — С. 74—84.
- Бойко Т.В. Актуальні проблеми економічної безпеки України [Електронний ресурс] / Т.В. Бойко. — Режим доступу: <http://library.kr.ua/orhus/bojko.pdf>.
- Варналії З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія / З.С. Вар-

налій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Наєнко; за заг. ред. проф. З.С. Варналія. — К.: Знання України, 2011. — 299 с.

4. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С. Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. — К., 2008. — 48 с.

5. Загашвили В. Национальная экономическая безопасность. [Электронный ресурс] / В. Загашвили. — Режим доступа: http://ecsocman.hse.ru/data/940/812/1219/002_Zagashvili.pdf

6. Карпенко О.І. Ієрархія рівнів та структурні компоненти економічної безпеки в сучасних умовах просторової структури світового господарства // Напрями та сучасні фактори розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 7–8 грудня 2018 року. — Ужгород, 2018. С. 29–31.

7. Кейнс Д.М. Общая теория занятости, процента и денег. / Д.М. Кейнс — М.: Гелиос АРВ. — 2007. — 960 с.

8. Никитенко П.Г. Экономическая безопасность: теория, методология, практика / П.Г. Никитенко, В.Г. Булавко. — Институт экономики НАН Беларуси. — Минск: Право и экономика, 2009. — 394 с.

9. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки: пер. з англ. / Д. Норт; пер. з англ. під ред. І. Дзюби. — К.: Основи, 2000. — 198с.

10. Самойленко Ю. Економічна безпека України: правовий аспект [Електронний ресурс] / Ю. Самойленко, М. Григорчук // Віче. — 2013. — № 13. — Вересень. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3838/>

11. Сото Э. Иной путь. Невидимая революция в третьем мире / Э. Сото. — М.: Catallaxy, 1995. — 320 с.

12. Baldwin D.A. (1997), "The concept of security", Review of International Studies, 23, 5–26 [Electronic resource] / D. A. Baldwin — Mode of access: [http://www.princeton.edu/~dbaldwin/selected%20articles/Baldwin%20\(1997\)%20The%20Concept%20of%20Security.pdf](http://www.princeton.edu/~dbaldwin/selected%20articles/Baldwin%20(1997)%20The%20Concept%20of%20Security.pdf) (accessed 12 November 2014).

13. Buzan B. People, States And Fear: The National Security Problem in International Relations / B. Buzan // Wheatsheaf Books, 1983. — 262 p.

14. Global-Risks-Report-2019 [Electronic resource] // World Economic Forum. — Mode of access: <https://www.oliverwyman.com/content/dam/oliver-wyman/v2/publications/2019/January/Global-Risks-2019/Global-Risks-Report-2019.pdf>

15. Greer B. European economic security / B. Greer, St. Flanagan, F. Hampson // Securing Europe's future. — L., 1986. — P. 221–241.

16. Holsti K. Politics in command: Foreign trade as national security policy / K. Holsti // International organization. — Madison. — 1986. — Vol. 40. — No 3. — P. 643–671.

17. Ilgen Th. Autonomy and Independence: US — Western European monetary and trade relations, 1958 — 1984. / Th. Ilgen — Totowa (N.Y.). — 1985. — 166 p.

18. Maull H. Raw materials, energy and Western security / H. Maull. — L., 1984. — P. 413.

19. Murdoch C. Economic factors as objects of security; Economics, security and vulnerability / C. Murdoch, F. Trager // Economic issues and national security. — Lawrence, 1977. — P. 67–98.

20. Olvey L. The economics of national security / L. Olvey, J. Dolden, R. Kelly. — N.Y.: Wayne, 1984. — 404 p.

21. Waltz K. N. Theory of international politics. "Neorealism and its critics" / K. N. Waltz. — New York, 1986. — Pp. 100–104.

References:

1. Berens, Kh. and Noak, P. (1998), "Theories of International Politics", Voprosy ekonomicheskoy bezopasnosti v zarubezhnoy literature [Economic security issues in foreign literature], Akademiya nauk, Moscow, Russia, pp. 74–84.

2. Bojko, T. V. (2018), "Actual problems of economic security of Ukraine", available at: <http://library.kr.ua/orhus/bojko.pdf/> (Accessed 12 November 2019).

3. Varnalij, Z. S. Burkaljceva, D. D. and Najenko, O. S. (2011), Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta priorityty zmichennja [Ukraine's economic security: challenges and priorities for strengthening], Znannja Ukrainy, Kyjiv, Ukraine.

4. Vlasjuk, O. S. (2008), Teorija i praktyka ekonomichnoji bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku [The theory and practice of economic security in the system of economics], Nac. in-t probl. mizhnar. bezpeky pry Radi nac. bezpeky i oborony Ukrainy, Kyjiv, Ukraine.

5. Zagashvili, V. (1995), "National economic security", Available at: http://ecsocman.hse.ru/data/940/812/1219/002_Zagashvili.pdf (Accessed 12 November 2019).

6. Karpenko, O.I. (2018), "Level hierarchy and structural components of economic security in the current conditions of the spatial structure of the world economy", Naprjamy ta suchasni faktory rozvytku mizhnarodnykh vidnosyn: ekonomichni ta politychni aspekty: materialy mizhnarodnoji naukovo-praktychnoji konferenciji [Trends and Contemporary Factors in the Development of International Relations: Economic and Political Aspects: Proceedings of an International Scientific and Practical Conference], Uzhgorod, Ukraine, December 7–8, pp. 29–31.

7. Keynes, D.M. (2007), Obshchaya teoriya zanyatosti, protsenta i deneg [General theory of employment, interest and money], Gelios ARV, Moscow, Russia.

8. Nikitenko, P.G. (2009), Ekonomicheskaya bezopasnost': teoriya, metodologiya, praktika [Economic security: theory, methodology, practice], Pravo i ekonomika, Minsk, Belarussia.

9. Nort, D. (2009), Instytutuciji, instytutucijna zmina ta funkcionuvannja ekonomiky [Institutions, institutional change and functioning of the economy], Osnovy, Kyjiv, Ukraine.

10. Samojlenko, Ju. (2013), "Economic security of Ukraine: legal aspect", Available at: <http://www.viche.info/journal/3838/> (Accessed 12 November 2019).

11. Soto, E. (1995), Inoy put'. Nevidimaya revolyutsiya v tret'em mire [The other way. The invisible revolution in the third world], Catallaxy, Moscow, Russia.

12. Baldwin, D. A. (1997), "The concept of security", Review of International Studies, vol. 23, pp. 5–26, available at: [http://www.princeton.edu/~dbaldwin/selected%20articles/Baldwin%20\(1997\)%20The%20Concept%20of%20Security.pdf](http://www.princeton.edu/~dbaldwin/selected%20articles/Baldwin%20(1997)%20The%20Concept%20of%20Security.pdf) (Accessed 12 November 2019).

13. Buzan, B. (1983), People, States And Fear: The National Security Problem in International Relations, Wheatsheaf Books, Hemel Hempstead, UK.

14. (2019), "Global-Risks-Report", Available at: www.oliverwyman.com/content/dam/oliver-wyman/v2/publications/2019/January/Global-Risks-2019/Global-Risks-Report-2019.pdf (Accessed 12 November 2019).

15. Greer, B. (1986), "European economic security", Securing Europe's future, pp. 221–241.

16. Holsti, K. (1986), "Politics in command: Foreign trade as national security policy International organization", Madison, vol. 40, no 3, pp. 643–671.

17. Ilgen, Th. (1985), Autonomy and Independence: US — Western European monetary and trade relations, Totowa, N.Y., USA.

18. Maull, H. (1984), Raw materials, energy and Western security, London, UK.

19. Murdoch, C. Trager, F. and Murdoch, C. (1977), "Economic factors as objects of security; Economics, security and vulnerability", Economic issues and national security. Lawrence, pp. 67–98.

20. Olvey, L. Dolden, J. and Kelly, R. (1984), The economics of national security, Wayne, N.Y., USA.

21. Waltz, K. N. (1986), "Theory of international politics", Neorealism and its critics, New York, USA, pp. 100–104.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2019 р.